

ily módon sok helyet az utókor tudatában. A Zsolnay család monográfiája is beleütközött e problémába, amikor ki szerette volna bogozni az amnézia világába száműzött vagy száműzni kívánt családi háborúságok eseményeit. (Jávorkata: ÉLETMÓD ÉS ÉLETMÓDSTRATÉGIA A PÉCSI ZSOLNAY CSALÁD TÖRTÉNETÉBEN. Akadémiai, 2000.) A levéltári kutatásokon nyugvó történelmi rekonstrukciók azonban nem hagynak kétséget az iránt, hogy a legbékésebb, a legjámborabb közép- és nagypolgári családokban is elő-előfordultak ilyen, olykor tragédiába is torkolló konfliktusok. (Kövér György: A FELHALMOZÁS ÍVE. TÁRSADALOM- ÉS GAZDASÁGTÖRTÉNETI TANULMÁNYOK. Új Mandátum, 2002. 31–190.) A Gerendayak sem képezhettek kivételt e szabály alól. Amikor tehát Lukácsy nem tud vagy csupán hallgat ezekről a valamikori eseményekről, akkor a családi társadalmi keretekben keletkező s ekként továbbadott kollektív emlékezet és nem a tényleges múlt tényeit beszéli el könyvében.

Élvezet olvasni Lukácsy komoly tárgyismeret birtokában, vitathatatlan intellektuális érzékenységgel és egyúttal a családja iránti őszinte beleérzéssel megírt Gerenday-epozsát. A fényképekkel, genealógiai táblával és névmutatatóval ellátott, igényesen kivitelezett kötet szakmai szerkesztési munkáit Széchenyi Ágnes végezte. A LEX GERENDAY nem pótolhatja ugyan a máig hiányzó polgárságtörténeti történeti szintézist. Addig is azonban, amíg nem születik meg a várva várt történeti beszámoló, Lukácsy könyve fontos és nélkülözhetetlen olvasmányként kínálja magát a téma után érdeklődő szűk és tág olvasóközönségnek egyaránt.

Gyáni Gábor

MÉRNÖKLÍRA

A Petőfi Irodalmi Múzeum virtuális Nemes Nagy Ágnes-kiállításáról
<http://www.pim.hu>

Az irodalom XXI. századi létmódjának lassú, de folyamatos átalakulása, nem mellékesen pedig a specifikusan magyar strukturális jellegzetességek – értsd: egyre fokozódó pénzhiány – új kihívások elé állítják a teljes hazai irodalmi

intézményrendszert. A gombamód szaporodó virtuális irodalmi felületek viszonylagos, a zsugorodó piacot tekintve mégis jelentősnek mondható sikere (manapság alighanem az internetes folyóiratok a legolvasottabbak a művészeti kiadványok most még népes táborában) jól mutatja az egyik lehetséges haladási irányt, amely a szakma egyes részterületei előtt állhat a túlélés, sőt az esetleges továbbfejlődés érdekében. Annál is inkább üdvösnek tűnhet hagyományos irodalmi gondolkodás és digitalizáció részben kényszerű, részben azonban új lehetőségeket is kínáló összeegyeztetése, mert az alacsonyabb járulékos költségek következtében (ami elsősorban a nyomdai, szállítási, raktározási stb. kiadások megszűnéséből adódik) a jelenlegi feltételek mellett ez tűnik az egyetlen használható hosszú távú túlélési tervnek a legtöbb magyar szellemi műhely számára. A művészeti folyóiratok mellett a szakirodalmi kiadványok, egyetemi kutatási anyagok, irodalommuzeológiai tárlatok, sőt lényegében a bölcsészettudományi szakmunkák teljes palettája meghatározó paradigmaváltás előtt áll, amely – bármennyire is küzdünk ellene – végül e területeken is elkerülhetetlenül a papíralapú kultúra marginalizálódását hozhatja magával.

Ezzel persze nem fogalmaztunk meg túl nagy újdonságot, a jelen cikk tárgyának szempontjából azonban mégis érdemes alaposabban számba vennünk a Gutenberg-galaxis sajnálatos, de jól láthatóan menthetetlenül bekövetkező összeomlásának hozadékait. Az irodalom muzeumi közegben való mai reprezentációjának fő kérdése nagyjából így foglalható össze: a virtuális kultúra világában vajon milyen lehetőségek állnak a nagyon is egzakt anyaghoz kötődő – könyvek, személyes tárgyak, kéziratok kultuszán alapuló – irodalmi muzeológia előtt? Más irányból megközelítve: milyen újfajta módozatokat kínál az irodalom kiállítótérbe emeléséhez a rohamos technológiai fejlődés? Már csak azért sem érdektelen problémák ezek, mert különösen az utóbbi évek fényében úgy tűnik, az irodalommuzeológiai tárlatok a maguk szűk eszköztárú – vagyis alapvetően szövegek kiválogatásával és közzétételével operáló – ábrázolástechnikájának következtében manapság sajnos igen csekély vonzerővel hatnak a megszólítani kívánt korosztályokra.

Az egyik megoldás az évtizedek óta lényegében változatlanul működő muzeumi gyakorlat

technikai, informatikai újdonságokkal „feljavított” továbbfolytatása lehet: ennek eklatáns példája a Petőfi Irodalmi Múzeum megújult állandó Petőfi-kiállítása. A nagy nemzeti költőnk életútját végigkövető, a korábitól sok ponton lényegesen eltérő, mégis alapvetően hagyományosnak nevezhető tárlat láthatóan igyekszik megfelelni a kor támasztotta igényeknek; interaktív, érintőképernyős grafikus felületekkel, hologramos vetítésekkel és egyéb technikai érdekességekkel próbálja közelebb hozni az egyre távolodó XIX. századot a jelenkor befogadója (elsősorban persze a diákság) számára. A másik, az irodalmi „digitális átállás” követelményeihez és a várhatóan tovább csökkenő anyagi támogatásokhoz jobban illeszkedő lehetőség a kiállítótér teljes virtualizálása lehet, amely, bár egyszerű az irodalommuzeológia egyik legnagyobb varázásától, vagyis az irodalomtörténeti relikviák elérhető közelségétől fosztja meg a befogadót, másrészt könnyebben megközelíthetővé és egyszerűbben feldolgozhatóvá teheti az adott tematikát egy átlátható kezelőfelület segítségével. Ezzel a megoldással kísérletezik például a dublini National Library of Ireland W. B. Yeats-kiállítása. A hatalmas, megszámlálhatatlan mennyiségű vizuális effektet, interaktív felületet magukba foglaló termék bejárható a virtuális térben is: a Google Earth programjához hasonlóan kedvünkre bolyonghatunk a valós kiállítótér digitális másolatában, miközben ugyanazokhoz a tartalmakhoz férhetünk hozzá, mint a valós tárlatra jegyet váltó látogató. A virtuális Yeats-kiállítás (grafikai és tartalmi színvonalát egyaránt tekintve) pillanatnyilag szinte egyedülálló a világon, az utóbbi időben azonban Magyarországon is megindult a kísérletezés a hasonló, noha egyelőre kevésbé látványos digitális tartalmak létrehozására. A szintén a PIM-hez kötődő, Kelevéz Ágnes és Kemény Aranka jóvoltából létrejött Nemes Nagy Ágnes-virtuális kiállítás is ezt az itthon eddig jóformán járatlan utat választja. A múzeum dolgozóinak első próbálkozása a 2010-es Vas István-jubileum apropóján megvalósított internetes emlékezésgyűjtemény volt, a Nemes Nagy-tárlat pedig ennek továbbfejlesztett változatának tekinthető. 2012. január 3-án ünnepeltük a költő születésének 90. évfordulóját, 2011. augusztus 23-a pedig halála 20. évfordulójának napja volt. Ez a kettős jubileum jó okot adott a múzeum munkatársainak arra, hogy a PIM Média elnevezésű inter-

netes adatbázisban ezúttal Nemes Nagy Ágnes életművének állítsanak emléket.

A 2011 novemberében élesített honlap a világ bármely, internetkapcsolattal rendelkező számítógépéről ingyenesen hozzáférhető. Elvben adott a lehetőség a folyamatos bővítésre, hiszen a digitalizált anyagok rendszerezett felhalmozásának csak a virtuális tárolóhely kapacitása szabhat határt – ily módon a tartalmakat akár saját otthonában megtekinthető-meghallgatható érdeklődőnek érdemes időről időre visszatérnie az oldalra, hiszen az elérhető dokumentumok kínálata fokozatosan bővíthet. Az elsődleges dokumentumanyagot a PIM adattárában megőrzött régi és újabb hangfelvételek adják, amelyek a legváltozatosabb beszédhelyzetekben (interjú, felolvasás, megnyitóbeszéd stb.) és időpontokban kerültek magnószalagra, de abban mindannyian közösek, hogy Nemes Nagy Ágnes életével, munkásságával foglalkoznak. A legrégebben rögzített hanganyag a Rába Györggyel készített 1971-es interjú, a legkésőbbi pedig a 2011. november 14-i Nemes Nagy-konferencián elhangzott Gergely Ágnes-visszaemlékezés. Az egymást követő, nem feltétlenül elfoglalt helyüknek megfelelő időrendben készített felvételek egy élő kiállításához hasonlóan összefüggő narratívát alakítanak ki, és a középpontba állított művész fiatakorától egészen haláláig követik életútját. Ennek egyes állomásairól az adott időszakasz tanúi, vagyis a költőhöz közel álló pályatársak emlékeznek meg: így a negyvenes évek végéről és az ötvenes évtizedről az egykori férj és munkatárs, Lengyel Balázs mesél; az *Újhold* 1946-os indulásáról a folyóirat egyik konzulens szerkesztője, Rába György emlékezik meg; a hatvanas, hetvenes évek pályaszakaszairól többek között a költőnő tanítványai, Székely Magda és Takács Zsuzsa számolnak be; az utolsó évekről pedig a fiatalabb (ma már késő közép-) nemzedék képviselője, Ferencz Győző oszt meg érdekes információkat. Lator László kétrészes, összesen több mint egyórás emlékezése (amelyhez a költőnő A GEJZÍR című versének felolvasása és annak amolyan „Lator László-s”, A MEGMARADT VILÁG című memoárkötet szövegeire emlékeztető elemzése is társul) pedig a teljes pályáról igyekszik képet adni, beleértve a betegség éveinek, Nemes Nagy „fegyelmezett haldoklásának” elbeszélését is. Az időrend végére helyezett felvételek, Mészöly Miklós és Balassa Péter sírbeszédei, valamint az utolsó, 1990 decemberében

készült (Kelevéz Ágnes által felvett) Nemes Nagy-interjú pedig valódi kuriózumnak számítanak, amelyek mostantól nemcsak a múzeum adattárába ellátogató irodalomtörténészek, hanem a széles(ebb) közönség számára is elérhetővé válnak. A visszaemlékezések lejátszásához ízlésesen és jól áttekinthetően kialakított grafikus kezelőfelület társul: a kiválasztott dokumentumra kattintva egy YouTube-szerű oldal jelenik meg, amelyen magunk szabályozhatjuk a felvétel lejátszását. Ami azonban igazán előremutató, továbbgondolandó megoldás ebben a szisztémában, az a hangfelvételek és a képek, írásos dokumentumok együttes megjelenítése. A szerkesztők által kisebb „fejezetekre” osztott hangfelvételek mellett ugyanis sorra tűnnek fel az adott elbeszéléshez illeszkedő, a múzeum rendelkezésére álló anyagokból válogatott képek is. Nemes Nagy esszéiről teljesítményéről beszélve például felvillan a SZÖKE BIKKFAK című kötet Lator Lászlónak dedikált példányának fotója, az *Újhold*-kőről szóló emlékezéshez a munka közben látható szerkesztőségről készült felvételek kapcsolódnak stb. Kép és hang ily módon megteremtett egysége tehát a képernyőre helyezi át az élő kiállítás befogadási módszerét. Jellegeből fakadóan azonban nem képes megfelelni annak a fent már említett (bár valószínűleg nem mindenki jelen lévő) igénynek, melyet az irodalomtörténeti „kegytárgyak” szemrevételezése elégíthet ki a bibliofil hajlamú látogatóban. Az irodalomtörténeti tárlatok egyrészt az adott szerző(k) szövegkorpuszának értelmezése nyomán kiemelt, fontosnak tartott szövegek bemutatásán, másrészt korabeli dokumentumok (fényképek, hangfelvételek stb.) rendszerezésén, harmadrészt pedig a középpontba állított irodalmi művek különböző manifesztációinak (kéziratok, első kiadások) nyilvánosságra hozatalán alapulnak. Az első két részhalmoz gond nélkül átültethető számítógépes formátumba, a harmadikként említett, a tulajdonképpeni muzeológiai élményt biztosító anyagok azonban valószínűleg semmilyen egyéb módon nem helyettesíthetők. A virtuális kiállítások tehát minden bizonnyal sosem fogják teljes egészében átvenni a hagyományos tárlatok szerepét, az informatikai adatbázisok végtelenségének köszönhetően azonban abban mindenképpen a szaktudomány segítségére lehetnek, hogy a múzeumban fellelhető anyagok digitalizálásával egy helyről, könnyedén elérhetővé váljanak a fizikai közelséget nem

igénylő irodalomtörténeti relikviák. Fényképek, írásos dokumentumok, hangfelvételek tömegének digitalizálása folytán az emlékkiállítás idővel akár megbízható, a kutatásokat segítő adattárrá is alakulhat. Nemes Nagy művei már évek óta elérhetők a PIM által működtetett Digitális Irodalmi Akadémia honlapjáról, amelyek az újabban feltöltött anyagokkal együtt biztos alapot adhatnak mind az irodalomtörténészek, mind a művészetek iránt érdeklődő hétköznapi számítógép-felhasználók számára.

Milyen kép rajzolódik ki Nemes Nagy Ágnesről a kortársak elmondásai alapján? A jórészt személyes találkozásokot, irodalmi témájú beszélgetéseket felelevenítő emlékezések komoly, zárkózott, rendkívül művelt és intelligens költő képét vetítik elénk. Az elbeszélések szinte kivétel nélkül élet és életmű következőes egységére hívják fel a figyelmet. Lator László például (aki egyébként elismeri, hogy kezdetben nem tudott azonosulni Nemes Nagy kimért, szikár „technikai” költészetével) a költőnő habitusához tökéletesen illeszkedőnek tartja verseinek motívumkincsét, művészi megszólalásmódját, ahogy Gergely Ágnes szerint is sokat elárul (többek között) alkotójának személyiségéről a „mérnöki” Nemes Nagy-líra. A visszaemlékezők előszeretettel foglalkoznak az ötvenes években a „pálya szélére” szorult *Újhold*-kör erkölcsi magatartásával, Nemes Nagy egész életén végighúzó katasztrofális élményével. Az oral historyban gyökerező pszichológizáló találgatásoktól sem visszariadó pályatársak mintha mindannyian egyetérténeket abban, hogy a dacosan túrt mellőzöttség évtizedei nagyban hozzájárultak e jellegzetesen szenvtelen, magába zárkózó költészet kialakításához. Takács Zsuzsa, aki a HANGANYAGOK menüpont alatt Nemes Nagy ÉJSZAKAI TÖLGYFA című versét olvassa fel, így nyilatkozik annak „*A haj mögött egy tölgyfa arca nézett*” soráról: „*Ágnesben is volt valami fajelenség, valami megrendíthetetlen.*” A költészetet mindennél komolyabb ügyként kezelő, szigorú irodalmár képét talán egyedül Lator László árnyalja valamelyest, aki beszámol baráti körök kedvelt társasjátékairól is. Például a képanyagban is megtekinthető irodalmi szekreterről vagy a „Szent István játékról”, amelynek lényege az volt, hogy két, egymással összefüggésbe hozható ismert személyt alakítottak ketten, például István királyt és Király Istvánt, az ő nevükben válaszoltak a többieknek, amíg ki nem talál-

ták, hogy melyikük kicsoda. A pályatársak emlékezései egyébként jól elkülöníthetően néhány fontosabb tematikai csomópont körül csoportosulnak: túlnyomórészt a költői indulás nehézségei, az *Újhold* körül kialakult szellemi műhely tevékenysége, a hallgatás éve és az 1986-tól újraindított *Újhold-Évkönyv* kerülnek a visszatekintések középpontjába. A kiállítás nagy erénye, hogy az oral history mellett a vizsgált költői életmű értelmezése is hangsúlyos szerepet kap benne, elsősorban a már említett menüpontnak köszönhetően, amely alatt néhány, a visszaemlékezők által kiválasztott, jellemzőnek és/vagy jelentősnek tartott Nemes Nagy-vers tekinthető és hallgatható meg.

Bár összességében el kell ismernünk, hogy az itthon még gyerekcipőben járó virtuális tár-

lat műfaja egyelőre nem képes a hagyományos múzeumi hangulatot megidéző élményt nyújtani a befogadó számára, a Nemes Nagy Ágnes-jubileum alkalmából létrehozott hálózati kiadvány egy lehetséges követendő utat jelöl ki az irodalmi muzeológia számára. Utolsó interjújában a költő éppen arról beszél, hogy mivel az idő előrehaladtával fokozatosan változnak az irodalom megszólalási feltételei, a szakmának nincs más választása, mint hogy igyekezzen alkalmazkodni az állandóan mozgásban lévő külső és belső körülményekhez. Ha valaki, Nemes Nagy Ágnes biztosan egyetértene a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársainak épp ebbe az irányba mutató újabb törekvéseivel.

Reichert Gábor

A folyóirat a Nemzeti Kulturális Alap,
a Nyílt Társadalom Intézet Alapítvány (OSI) és a MOL
támogatásával jelenik meg

Nemzeti
Kulturális
Alap

A *Holmi* honlapjának fejlesztését
a Summa Artium és a Libri Kft. támogatja

SUMMA artium

Libri®